

DOI 10.47315/archives2021.328.036

УДК 930.25:005](477)

Ярослав Калакура

доктор історичних наук, професор,
професор кафедри архівознавства
та спеціальних галузей історичної науки,
Київський національний
університет імені Тараса Шевченка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9007-4991>

Марина Палієнко

докторка історичних наук,
професорка,
завідувачка кафедри архівознавства
та спеціальних галузей історичної науки,
Київський національний
університет імені Тараса Шевченка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9098-1142>

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ЕЛЕКТРОННОГО АРХІВОЗНАВСТВА В КОНТЕКСТІ ЦИФРОВІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Анотація. Мета статті полягає у з'ясуванні сутності електронного архівознавства як інноваційного концепту архівної науки і практики, який в умовах цифрового суспільства набуває пріоритетного значення, відіграє ключову роль у дослідженні діджиталізації архівної справи, науковому обґрунтуванні створення електронних документів, запровадження електронного документообігу, електронного урядування, оцифровування архівних ресурсів, заснування і діяльності електронних архівів. **Методологія дослідження** включає послідовне дотримання принципів міждисциплінарності та інтегративності наукового пізнання, історизму, наступності, всебічності, цивілізаційного, синергетичного і системного підходів, застосування методів аналізу і синтезу, компаративістики, моделювання, узагальнення досвіду, експертних оцінок, соціальних спостережень та прогнозів. **Наукова новизна.** Висвітлюється авторське трактування предметного поля і функцій електронного архівознавства з погляду науки та дослідницької практики, окреслюються його контури як відносно окремої галузі знань і навчальної дисципліни із специфікою дидактичних завдань. Значне місце відведено аналізу історичних і науково-теоретичних засад електронного архівознавства, його предмету та об'єктів, джерельної бази, методів і засобів пізнавальної роботи. Простежуються особливості застосування основоположних принципів наукового пізнання в електронній сфері архівної справи, її історії та сучасності, розкривається дослідницький потенціал електронного архівознавства, його наукового інструментарію і категоріального апарату. Особлива увага звернута на такі поняття

як діджиталізація архівної справи та документообігу, електронний документ, електронний архів, електронний ресурс, електронна інформація, електронний менеджмент в архівистиці, електронна комунікація. **Висновки та перспективи подальших досліджень.** Узагальнено вітчизняний і зарубіжний досвід концептуалізації електронного архівознавства, його значення в контексті інформатизаційних та інтеграційних процесів у рамках ЄС. Сформульовано низку пропозицій стосовно подальшого розвитку теоретичних, методологічних та дидактичних засад електронного архівознавства як галузі наукових знань і навчальної дисципліни, інноваційної основи комп'ютеризації архівних практик, модернізації змісту освітніх програм підготовки нової генерації архівістів та документознавців.

Ключові слова: електронне архівознавство; методологія; концептуалізація; електронний архів; електронний документ; електронний ресурс; цифровізація архівів; інформаційні технології.

Однією із характерних тенденцій розвитку сучасного наукознавства є підвищений інтерес до концептуалізації як природничих, так і гуманітарних наук, включаючи й архівознавство. Вона є засобом категоризації та типології їхніх наукових концептів, тобто понять, а також вироблення на цій основі предметної концепції кожного напрямку знань. Відомо, що наука загалом, як і кожна її галузь, має свій предмет і відповідний категоріально-понятійний апарат, за допомогою якого здійснюється наукове пізнання і ретранслюються отримані результати у суспільну практику. У контексті глобалізаційних процесів дедалі більшої актуальності набуває універсалізація понять, яка відбувається, головним чином, у рамках англомовного лінгвістичного простору, свідченням чого є помітне запозичення відповідної термінології при одночасному збереженні національної специфіки. Сказане цілком стосується й архівознавства, різновид якого за останнє десятиріччя інституціоналізується як *електронне*. У Стратегії розвитку архівної справи України на період до 2025 р., розробленій Державною архівною службою України із залученням широкої громадськості, науковців, архівістів та користувачів архівів, пріоритетне місце відведено цифровізації, яка сама по собі виступає визначальним сегментом реформування всієї галузі та досягнення якісно нового рівня діяльності усіх її інституційних параметрів¹. У реалізації цих масштабних завдань далеко не другорядна місія відводиться архівознавчій науці, теорії і методології організації управління архівною справою, зокрема *електронному архівознавству як новому її сегменту, зорієнтованому на комп'ютеризацію архівної галузі та нові інформаційні технології*.

В умовах цифрового суспільства поряд із традиційними галузями знань або в їх межах народжуються нові, покликані осмислювати іннова-

¹ Стратегія розвитку архівної справи на період до 2025 року (проект) // Архіви України. 2020. № 4. С. 9–25.

ції суспільного розвитку, у т. ч. у сфері архівної справи, де вже функціонують електронні архіви, з року в рік збільшується масив документів на електронних носіях, функціонує електронна система архівної інформації, комунікації та надання електронних послуг. **Цифровізація торкнулася усіх сегментів архівної справи**, призвела до переведення її складових, передусім документно-інформаційних ресурсів у цифрову форму, а, відтак, і новий формат їх збереження та використання². Цифровізація посідає одне з центральних місць серед пріоритетів діяльності Державної архівної служби України, оскільки вона покликана не лише забезпечити інформаційні потреби суспільства, але й сприяти підвищенню якості функціонування та конкурентоспроможності всієї архівної галузі³.

Розвиток комп'ютерних технологій, запровадження нових методів і засобів створення, зберігання та передачі інформації призводять до того, що створені в електронній формі документи («born-digital records») та оцифровані традиційні документи («digitized records») набувають статусу першоджерел, потребують наукового осмислення з погляду нових підходів до обліку та типології, організації зберігання, використання закодованої в них ретроспективної інформації, методики виявлення та залучення до наукових досліджень. На наших очах формуються нові галузі знань, зокрема **електронна історія, електронне джерелознавство, електронне документознавство, електронна археографія, електронна бібліографія, заявило про себе і електронне архівознавство**⁴.

Наукове осмислення сутності електронного архівознавства, його місця, ролі і значення в структурі архівознавчої науки належить до винятково актуальних та недостатньо з'ясованих проблем архівної теорії і практики. Ця актуальність вмотивовується кількома чинниками. **По-перше**, викликами самої архівної практики в умовах цифрового суспільства. Архіви як центри збереження ретроспективної інформації з усіх сфер суспільства та його історії належать до ключових інститутів держав, є одним із знакових критеріїв їх цивілізованості, відіграють

² Ковтанюк Ю. С. Українсько-литовський семінар «Цифровий простір і архіви» (17–18 березня 2016 р., м. Київ) // Архіви України. 2016. № 2. С. 171–177; Алексєєнко А. О., Балишев М. А. Міжнародний круглий стіл «Проблеми інформатизації: процеси цифровізації (Теорія і практика)» // Там само. 2018. № 2–3. С. 248–260.

³ Публічний звіт Голови Державної архівної служби України Анатолія Хромова про роботу Укрдержархіву, архівних установ і спеціальних установ страхового фонду документації у 2020 році та пріоритети Укрдержархіву на 2021 рік // Архіви України. 2021. № 1. С. 79–80.

⁴ Ковтанюк Ю. С. Витоки електронного документознавства як науково-го напряму документознавства // Архіви України. 2011. № 2–3. С. 14–36; Папакін Г. В. Електронна археографія: новітній напрям старої науки, її складові та стан досліджень // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. 2012. № 2. С. 25–33; Куліков В. Digital History: становлення, сучасний стан, перспективи // Спеціальні історичні дисципліни. 2013. Ч. 21. С. 27–44.

дедалі більшу роль у забезпечення інформаційних потреб суспільства і кожного громадянина, а їхня діяльність потребує нового осмислення. **По-друге**, проблеми становлення електронного архівознавства, тенденції його розвитку не набули достатнього висвітлення у сучасному науковому дискурсі, що обумовлює потребу в їх теоретичному осмисленні та узагальненні. **По-третє**, новими масштабами інтеграції та перспективами міжнародної співпраці національних архівних систем, дедалі ширшим включенням їхніх інформаційних ресурсів у світовий архівний простір. Все це й висуває питання концептуалізації електронного архівознавства як важливої й актуальної проблеми науки і практики.

Мета пропонованої статті полягає в тому, щоб на основі теорії і практики цифрових комунікацій, вже існуючої літератури та авторських студій з історії, теорії та методології архівознавства з'ясувати місце в ньому **електронної складової, її сутність**, оскільки вона **дедалі рельєфніше виступає як відносно окрема, інноваційна галузь знань із специфічними функціями**, розкрити змістовне наповнення таких концептів **як електронний (цифровий) архів, електронний документ, електронне джерело, електронні ресурси, електронний джерельний комплекс, електронна інформація, інформаційний потенціал архівів**, окреслити їх значення для активізації і підвищення якості науково-дослідної діяльності у сфері архівної справи, її модернізації. Осягнення цієї мети спрямоване на аналітичне осмислення історіографії електронного архівознавства, його персоналістичного виміру під кутом зору уточнення і збагачення знань про предмет електронного архівознавства як **нової інституційної складової архівознавчої науки**, його співвідношення і взаємодію з іншими науковими дисциплінами історичного, архівознавчого, джерелознавчого, археографічного, інформаційного та документально-комунікаційного циклів.

Реалізуючи поставлену мету, автори відштовхувалися передусім від сучасного вітчизняного законодавства про Національний архівний фонд, електронний документообіг, розвиток інформатизації та цифро-

---

⁵ Про Національний архівний фонд та архівні установи: Закон України від 24.12.1993 р. № 3814-XII // Відом. Верховної Ради України. 1994. № 15. Ст. 86 (поточна редакція від 16.10.2020). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3814-12#Text> (дата звернення: 21.08.2021); Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22.05.2003 р. № 851-IV // Там само. 2003. № 36. Ст. 275 (поточна редакція від 01.08.2021). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text> (дата звернення: 21.08.2021); Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 р. № 2939-VI // Там само. 2011. № 32. Ст. 314 (поточна редакція від 24.10.2020). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text> (дата звернення: 21.08.2021); Про електронні довірчі послуги: Закон України від 05.10.2017 р. № 2155-VIII // Там само. 2017. № 45. Ст. 400 (поточна редакція від 01.08.2021). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#Text> (дата звернення: 21.08.2021).

візації архівів⁵, Хартії ЮНЕСКО про збереження цифрової спадщини⁶, нормативних документів та методичних розробок галузі⁷, опиралися на наукову, енциклопедичну та навчальну літературу⁸, зарубіжні та вітчизняні практики.

Підходи до аналізу сутності електронних документів та архівів у світовому історіографічному дискурсі вирізнялися як теоретичним узагальненням багатопланового практичного досвіду запровадження електронного документообігу та новітніх технологій в архівну галузь різних країн світу, так і філософським осмисленням концепту електро-

⁶ Charter on the Preservation of Digital Heritage. 15 October 2003. URL: http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=17721&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html (дата звернення: 15.08.2021).

⁷ Облік електронних інформаційних ресурсів, що зберігаються в Центральному державному електронному архіві України. Інструкція / Держ. архів. служба України, УНДІАСД, ЦДЕА України; упоряд.: П. М. Марченко, Ю. С. Ковтанюк. Київ, 2014. 107 с.; Порядок роботи з електронними документами у діловодстві та їх підготовки до передавання на архівне зберігання, затверджений наказом Міністерства юстиції України від 11.11.2014 р. № 1886/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/z1421-14#n24> (дата звернення: 14.08.2021); Цифровий фонд користування документами Національного архівного фонду: створення, зберігання, облік та доступ до нього: методичні рекомендації / Держ. арх. служба України, УНДІАСД; уклад.: Л. В. Дідух, Н. В. Залеток, Т. М. Ковтанюк. Київ, 2018. 131 с.; Забезпечення збереженості електронних документів Національного архівного фонду: Методичні рекомендації / уклад.: Л. В. Дідух, Н. В. Залеток, Т. М. Ковтанюк, Ю. Г. Чернятинська. Київ, 2019. 68 с.; Про затвердження та впровадження методичних рекомендацій «Забезпечення збереженості електронних документів Національного архівного фонду»: Наказ Державної архівної служби України від 13.02.2020 р. № 13. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0013842-20#Text> (дата звернення: 14.08.2021) та ін.

⁸ Національна архівна інформаційна система «Архівна та рукописна Україніка» і комп'ютеризація архівної справи в Україні. Вип. 1. Інформатизація архівної справи в Україні: Сучасний стан та перспективи: зб. наук. праць / О. С. Онищенко (гол. ред.) та ін. Київ, 1996. 308 с.; *Дубровіна Л. А.* Основні положення концепції комп'ютеризації архівної справи // Студії з архів. справи та документознавства. Київ, 1998. Т. 3. С. 6–17; Архівістика: термінологічний словник / авт.-упорядн. К. Є. Новохатський, К. Т. Селіверстова та ін. Київ, 2008. 106 с.; Архівознавство: підруч. для студ. іст. ф-тів вищ. навч. закладів України / за заг. ред. Я. С. Калакури та І. Б. Матяш. 2-ге вид., виправл. і доп. Київ, 2002. 356 с.; *Боряк Г. В.* Десять років інформатизації архівної справи в Україні: проблеми, здобутки, перспективи // Архівознавство. Археографія. Джерелознавство: міжвід. наук. зб. Київ, 2002. Вип. 5: Архіви – складова інформаційних ресурсів суспільства. С. 9–28; Українська архівна енциклопедія / ред. кол.: І. Б. Матяш (гол.), І. Н. Войцехівська, Л. А. Дубровіна та ін. Київ, 2008. 881 с.; *Матяш І. Б.* Архівознавство: методологічні засади та історія розвитку. Київ, 2012. 515 с.; *Encyclopedia of Archival Science* / ed. by Luciana Duranti, Patricia C. Franks. Lanham, USA and Plymouth, UK: Rowman and Littlefield, 2015. 454 .; *Encyclopedia of Library and Information Sciences* / ed. by John D. McDonald, Michael Levine-Clark. 4th edition. Boca Raton: CRC Press, 2017. Vol. 1–7.

нного документа й електронного архіву у соціокультурному просторі інформаційного суспільства. У цьому контексті не можна не згадати дискусії про сутність «архівної революції» та «нових архівів» на міжнародних архівних форумах 1970-х – 1990-х років⁹.

У цей час відомий канадський архівіст Террі Кук (Terry Cook), осмислюючи нові виклики, які висувало перед світовою архівною спільнотою «постіндустріальне» суспільство та нове інформаційне середовище, наголошував у своїх працях і виступах на тому, що архівісти не можуть залишатися осторонь цих процесів і мають змінювати «менталітет професії». Між іншим, він підкреслював, що «наш успіх у майбутньому залежатиме від реконцептуалізації традиційних підходів до професії», у тому, щоб, зберігаючи кращі здобутки традиційної архівістики, розвинути їх, трансформувати відповідно до вимог нової доби¹⁰. Складність процесу переосмислення, оновлення та адаптації традиційних архівних концептів, процедур і практик учений вбачав у певній консервативності архівного середовища, його орієнтованості на роботу передусім із паперовими документами. Відомим став його метафоричний вислів про те, що однією з проблем (викликів) початкового етапу інформатизації стало намагання «паперового розуму» впоратися з новими електронними реаліями («We have paper minds trying to cope with electronic realities»)¹¹. Водночас, нова організаційна структура та правова основа інформаційного суспільства, нове усвідомлення архівістами відповідальності перед громадськістю не лише за збереження ретроспективної документної інформації, але й забезпечення до неї повноцінного доступу – все це було не лише викликом для архівної спільноти, але й певним важливим орієнтиром, що відкривав нові обрії для розвитку архівів, розширював інтелектуальні рамки професії.

Корисним із погляду вивчення світового досвіду інформатизації архівної галузі може бути звернення до праць Кеннета Тібода (Kenneth

⁹ *McReynolds M. R. Archival Revolution or Evolution: The 8th International Congress on Archives // The American Archivist. 1978. Vol. 41. № 1. P. 17–20; Мітюков О. Г. XI Міжнародний конгрес архівів у Парижі // Архіви України. 1988. № 6. С. 5–16; Левченко Л. Л. «Нові архіви» у ретроспективі міжнародної діяльності американських архівістів // Історичний архів. Наукові студії. 2013. № 10. С. 136–154; Палієнко М. Г. Міжнародне архівне співробітництво: від зародження ідей до реалізації масштабних проектів у добу інформаційного суспільства (До 70-річчя Міжнародної ради архівів) // Архіви України. 2018. № 4. С. 49–63.*

¹⁰ *Cook T. Electronic Records, Paper Minds: The Revolution in Information Management and Archives in the Post-Custodial and Post-Modernist Era // Archives & Social Studies: A Journal of Interdisciplinary Research. 2007. Vol. 1. P. 401.* Зазначимо, що вперше ця програмна стаття Т. Кука побачила світ на сторінках журналу «Archives and Manuscripts» у листопаді 1994 р. (Т. 22).

¹¹ *Ibid. P. 403.*

Thibodeau) – визнаного у міжнародному середовищі експерта у галузі електронних архівів та документації, який упродовж багатьох років очолював Центр електронних документів, а згодом – Програму електронних архівів у Національному архіві США (Electronic Records Archives Program at the National Archives and Records Administration), мав цілу низку вагомих розробок та публікацій у цій галузі (зокрема, «Виклик електронних документів»¹², «Розбудовуючи наше майбутнє: Архів електронних документів Національного архіву та адміністрації документації, США»¹³). Розбудовуючи систему Архіву електронних документів США, він, зокрема, наголошував на тому, що архівісти у нових умовах мають забезпечувати як збереження, так і постійний доступ до автентичних електронних документів. При цьому, на його думку, стабільною основою розвитку галузі мали залишатися засадничі архівні принципи, а також законодавче підґрунтя діяльності архівних установ. Водночас архівісти повинні в нових умовах творчо застосовувати усталені архівні принципи і не допускати того, щоб знання про те, як ці принципи застосовувалися до документів на традиційних носіях, не давали можливості роздивитися ті суттєві відмінності, які вирізняють процес створення та функціонування електронних документів. Отже, одним із засадничих лейтмотивів статей і виступів К. Тібодо був заклик до архівістів знайти баланс між вірністю засадничим, незмінним основам архівної науки та відкритістю до її збагачення і послідовного вдосконалення архівних практик.

З огляду на порушену у статті проблему варто також звернути увагу на науковий доробок професорки факультету інформаційних наук Каліфорнійського університету Енн Дж. Гілліленд (Anne J. Gilliland), яка у своїх працях торкалася проблем реконцептуалізації ролі документів, архівів та вимог до них у мережевому суспільстві, відзначаючи необхідність переосмислення ключових архівних принципів, концепцій та поведінки в інформаційному середовищі¹⁴. У праці «Концептуалізація архівів ХХІ ст.»¹⁵ вчена правомірно відзначала, що цифрова ера

¹² Thibodeau K. The Challenge of Electronic Records. URL: <https://firstmonday.org/article/view/1922/1804> (дата звернення: 05.08.2021).

¹³ Thibodeau K. Building a Future for Our Times: the Electronic Records Archives of the National Archives and Records Administration, U. S. URL: <http://www.archives.gov/english/news/pdf/Dr.Thibodeau.pdf> (дата звернення: 05.08.2021).

¹⁴ Gilliland A. J. Reconceptualizing Records, the Archive and Archival Roles and Requirements in a Networked Society // *Кныготыра*. 2014. № 63. P. 17–34. URL: <https://www.journals.vu.lt/knygotyra/article/view/4011> (дата звернення: 02.08.2021).

¹⁵ Gilliland A. J. Conceptualizing 21st-century Archives. Chicago: Society of American Archivist, 2014. 322 p. Див. рец.: Conway P. Conceptualizing 21st-century Archives [Review] // *The American Archivist*. 2015. Vol. 78. № 1. P. 262–264.

стимулювала кардинальні технологічні та соціокультурні зміни і, водночас, аналізувала уроки, які архіви та сфера діловодства можуть винести з еволюції ідей і практик, випробуваних часом, що продовжують зберігати свою силу незалежно від технологічних зрушень. Дослідниця також виокремила нові підходи, за допомогою яких архівісти повинні розширювати своє мислення і практику, щоб виконувати свої глобальні та локальні ролі¹⁶. Особливу увагу вчена приділила розвитку архівних дескриптивних систем, створенню, управлінню та збереженню електронних документів.

Аналізуючи багатогранну палітру праць з організації електронного документообігу та електронних архівів у зарубіжній історіографії, неможливо не акцентувати увагу на значенні наукових розробок канадської архівістки, професорки Школи інформації Університету Британської Колумбії Лючіани Дюранті (Luciana Duranti) і, передусім, проекту InterPARES¹⁷. Вивчаючи вплив новітніх технологій на теорію, методологію та практику архівної науки, Л. Дюранті підкреслювала важливість погляду на архівознавство як на цілісну систему з ієрархічною структурою, у якій кожен рівень залежить від попереднього, а теоретичні засади і принципи є визначальним та об'єднуючим елементом. І саме цілісність архівознавства дозволяє, на думку вченої, протистояти викликам, пов'язаним із необхідністю вироблення нових підходів і процедур для забезпечення збереження, опрацювання та доступу до документів, створених у цифровому форматі¹⁸. При цьому значний вплив технологічних змін на архівну теорію спонукає архівістів та архівознавців активніше вивчати концепції суміжних галузей знань, зокрема інформології, застосовувати міждисциплінарні підходи з метою розширення спектра архівознавчих досліджень та практичної діяльності.

Нові підходи до теоретичного осмислення проблем інформатизації та організації електронних архівів також активно дискутувалися на по-

¹⁶ Ibid.

¹⁷ Про чотири етапи проекту InterPARES (International Research on Permanent Authentic Records in Electronic Systems / Міжнародне дослідження автентичних документів постійного зберігання в електронних системах, що здійснювалося інтернаціональною командою вчених, архівістів-практиків, представників промисловості та бізнесу упродовж 1999–2018 рр. Докладніше див. інформацію на сайті проекту. URL: <http://www.interpares.org> (дата звернення: 01.08.2021). Грунтовний аналіз перших 3-х етапів проекту здійснила Л. Левченко у статті: *Левченко Л.* Проект InterPares: вирішення проблеми забезпечення збереженості електронних документів (міжнародний досвід) // *Студії з архів. справи та документознавства.* 2012. Т. 20. С. 287–294.

¹⁸ *Duranti L.* The Impact of Technological Change on Archival Theory – The InterPARES Project. URL: http://www.interpares.org/documents/ld_sevilla_2000.pdf (дата звернення: 02.08.2021); *Duranti L.* The Impact of Digital Technology on Archival Science // *Archival Science.* 2001. Vol. 1. P. 39–55.

чатку ХХІ ст. польськими, російськими, словенськими архівістами та документознавцями (праці В. Квятковської, П. П. Класінца, М. Ларіна, В. Тихонова та ін.).¹⁹

У вітчизняній історіографії на межі 1990-х – першого десятиріччя ХХІ ст. пріоритетне місце посідали праці, присвячені проблемам комп'ютеризації та інформатизації архівної галузі, репрезентації архівних інформаційних ресурсів у глобальній мережі Інтернет (передусім Г. Боряка, Л. Дубровіної та ін.).²⁰ Окремий напрям досліджень представляли статті, що узагальнювали зарубіжний досвід організації електронних архівних ресурсів та оцифрування культурної спадщини²¹.

¹⁹ *Kwiatkowska W.* Opracowanie archiwalne w dobie technologii informatycznych – co należy zachować, a co zmienić w dotychczasowej metodyce? // *Archeion*. 2015. Т. CXVI. S. 291–302; *Klasinc P. P.* Compatibility Between Archival Processing of Born Digital Records and the Training of Archivists in the 21st Century // *Atlanti*. 2017. Vol. 27. № 1. P. 45–59; *Ларин М. В.* Электронные документы: вопросы теории и практики // *Вестник РГГУ. Серия: Документоведение и архивоведение. Информатика. Защита информации и информационная безопасность*. 2015. № 2. С. 53–63; *Тихонов В. И.* Архивная теория и архивы электронных документов // *История и архивы*. 2017. № 1. С. 15–21 та ін.

²⁰ Див. зокрема: *Боряк Г. В.* Електронні архівні публікації в Інтернеті: проблеми репрезентації інформаційних ресурсів // *Архіви України*. 2002. № 4–6. С. 141–169; *Дубровіна Л. А.* До витоків концепцій інформаційних ресурсів українці: міжвідомчі проекти та державні програми в галузі архівознавства, археографії та бібліографії в 90-х рр. ХХ ст. // *Рукописна та книжкова спадщина України*. 2017. Вип. 21. С. 213–232; *Сукало А. М.* Архівна галузь України в умовах глобального інформаційного середовища // *Там само*. 2004. Вип. 9. С. 203–217; *Кисельова А. А.* Архівні ресурси України в глобальній інформаційній мережі: види, доступ, перспективи: автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.10 / Кисельова Алла Анатоліївна; Держкомархів України; УНДІАСД. Київ, 2005. 16 с.; *Васильченко М. М.* Інформатизація архіву як соціально-комунікаційної структури // *Вісник Харківської державної академії культури*. Харків, 2010. Вип. 31. С. 199–208 та ін.

²¹ *Ус О. М.* Досвід архівного зберігання електронних документів та електронних інформаційних ресурсів у Вільній федеральній землі Баварія (ФРН) // *Архіви України*. 2011. № 5. С. 196–202; *Стоян П. Ф.* Архівна система Канади і її електронні ресурси: науково-методичне забезпечення, інтеграція та удоступнення інформації // *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2013. № 2. С. 33–38; *Чжан Х.* Проекти оцифрування документної культурної спадщини Китаю // *Вісник Харківської державної академії культури*. Серія: Соціальні комунікації. Харків, 2018. Вип. 53. С. 139–148; *Майстренко А. А., Романовський Р. В.* Оцифрування архівних документів у зарубіжних країнах: інформаційно-аналітичний огляд // *Архіви України*. 2018. Вип. 4. С. 64–87; *Приходько Л. Ф.* Збереження цифрової культурної спадщини – імператив ХХІ століття (за документами ЮНЕСКО і Європейського Союзу) // *Архіви України*. 2019. № 2. С. 67–92; *Хромов А.* Портал «Архіви Європи» та репрезентація України в європейському просторі оцифрованого культурного надбання // *Там само*. 2020. № 2. С. 7–16 та ін.

Вагомий внесок у розроблення теоретичних засад і практик електронного документознавства, системного підходу до функціонування електронного документообігу в Україні, приймання-передавання електронних документів на архівне зберігання здійснив директор Центрального державного електронного архіву (ЦДЕА) України Ю. Ковтанюк²². Співробітники ЦДЕА України опрацювали і реалізують на практиці Концепцію планування життєвого циклу електронних документів, положення якої враховані в нормативно-правових актах, що регулюють діяльність архівних установ та сферу надання електронних довірчих послуг²³. Проблеми нормативно-методичного забезпечення функціонування, зберігання та використання електронних документів перебувають також у полі зору дослідницької проблематики Українського науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства²⁴.

Цінними у теоретичному аспекті вивчення терміносистеми електронного документознавства та цифрових архівів є студії С. Кулешова²⁵,

²² Ковтанюк Ю. С. Витоки електронного документознавства як наукового напрямку документознавства // *Архіви України*. 2011. № 2–3. С. 14–36; *Його ж.* Електронне документознавство в Україні: сутність наукового напрямку, історія формування, перспективи розвитку : автореф. дис ... канд. іст. наук: 27.00.02 / Ковтанюк Юрій Славович; Держ. архів. служба України, Укр. НДІ архів. справи та документознавства. Київ, 2012. 20 с.; *Його ж.* Класифікація документів з електронними носіями інформації // *Архіви України*. 2012. № 2. С. 76; Калакура Я. С., Ковтанюк Ю. С. Архівний менеджмент в умовах електронного урядування // *Там само*. 2019. № 3. С. 18–57 та ін.

²³ Про це докл. див.: Калакура Я. С., Ковтанюк Ю. С. Архівний менеджмент в умовах електронного урядування // *Архіви України*. 2019. № 3. С. 24–25. Слід також відзначити низку актуальних публікацій співробітників ЦДЕА України, зокрема, Ю. Чернятинської, О. Левчук: Чернятинська Ю. Г. Комплектування архівів документами в електронній формі та їх зберігання: історіографія питання // *Архіви України*. 2018. № 1. С. 88–102; Левчук О. Архівні електронні інформаційні ресурси як джерело історичної інформації // *Там само*. 2020. № 4. С. 52–70 та ін.

²⁴ Електронний документ: актуальні завдання та практичне впровадження (Життєвий цикл електронного документа): матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 11–12 жовт. 2012 р.) / Держ. архів. служба України, УНДІАСД, ЦДЕА України, Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. 2012. 131 с.; Гаранін О. Я. Вплив інформаційних технологій на утворення нових форм джерел // *Архіви України*. 2013. № 6. С. 86–94; Дідух Л. В., Залеток Н. В. Досвід українських архівів у створенні цифрового фонду користування документами Національного архівного фонду // *Там само*. 2019. № 1. С. 87–101 та ін.

²⁵ Кулешов С. Г. Документознавчі аспекти трактування понять сфери електронного документування та документообігу // *Архівознавство. Археографія. Джерелознавство: міжвід. зб. наук. праць*. Київ, 2002. Вип. 5. С. 37–41; *Його ж.* Електронний документ у системі сучасного діловодства // *Архіви України*. 2004. № 4–6. С. 50–53; *Його ж.* Загальне документознавство: навч. посібн. Київ, 2012. 123 с.

В. Бездрабко²⁶, Л. Філіпової²⁷. Проблемам цифровізації аудіовізуальної спадщини, процесам комплектування, розв'язання стратегічних завдань формування аудіовізуальних архівних колекцій та їх інтеграції в глобальний інформаційний простір присвячена низка досліджень Т. Ємельянової²⁸.

При підготовці статті автори спиралися також на власні рефлексії, набутий досвід архівознавчої кафедри Київського національного університету імені Тараса Шевченка²⁹.

Все це дозволило опрацювати і викласти низку власних підходів до виокремлення електронного архівознавства в окрему галузь міждисциплінарних знань, трактування його сутності, предмета, терміносистеми, об'єктів пізнання та основних функцій:

а) електронне архівознавство – це частина загальної наукової системи знань із історії, теорії, методики і практики архівної справи, яка стосується її функціонування в електронному, цифровому та візуальному форматі;

²⁶ *Бездрабко В. В.* Електронний архів: чи готові ми до нових викликів? // Інформація, комунікація, суспільство 2018: матер. 7-ї Міжнародної наукової конференції ІКС-2018 (17–19 травня 2018 р., Україна, Чинадієво). Львів, 2018. С. 123–124; *Її ж.* До концепції нової редакції термінологічного стандарту з діловодства та архівної справи // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. 2019. № 1. С. 63–72 та ін.

²⁷ *Філіпова Л. Я.* Цифрові архіви в сучасному суспільстві: термінологічний та змістовний аспект // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. 2018. № 2. С. 6–11.

²⁸ *Ємельянова Т. О.* Аудіовізуальні колекції: оцифрування та доступ (на прикладі Центрального державного кінофотофоноархіву України імені Г. С. Пшеничного) // Вісник Київського національного університету. Історія. 2016. Вип. 3(130). С. 33–35; *Її ж.* Формування архівних аудіовізуальних колекцій: новітні тенденції та виклики розвитку // Архіви України. 2019. № 3. С. 101–112 та ін.

²⁹ *Палієнко М. Г.* Репрезентативність веб-сайтів архівних установ та їх роль у розширенні доступу до документної інформації // Історико-культурна спадщина: збереження, доступ, використання: Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 7–9 квітня 2015 р.). Київ, 2015. С. 214–217; *Її ж.* Образ архіву в сучасному науковому дискурсі: множинність інтерпретацій // Архіви України. 2016. № 4. С. 136–152; *Калакура Я. С.* Правове, інноваційно-інформаційне та організаційно-технологічне забезпечення архівного менеджменту // Архіви України. 2017. № 5–6. С. 162–182; *Paliienko M.* Socio-cultural Mission of the Archives and New Strategies for Archival Management // Atlanti. Triest; Maribor: International Institute for Archival Science, 2019. Vol. 29. № 2. P. 110–124; *Калакура Я.* Електронні джерела в структурі соціокультурної інформації // Культурно-історична спадщина України: перспективи дослідження та традиції збереження: У 2-х част. Ч. 1. Черкаси, 2020. С. 3–6; *Його ж.* Інституціоналізація електронного архівознавства як наукової та навчальної дисципліни // Архівістика: теорія, методика, практика: зб. матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (Кам'янець-Подільський, 22–23 квітня 2021 р.). Кам'янець-Подільський, 2021. С. 88–93.

б) електронне архівознавство опрацьовує той сегмент теоретичних та методологічних засад архівної справи, який стосується формування електронних інформаційних ресурсів архівів як соціокультурного інституту, їх зберігання та використання;

в) електронне архівознавство вивчає витoki і основні етапи процесу кібернетизації архівної справи в Україні та за рубежем, його інституціоналізації, заснування та функціонування електронних/цифрових/візуальних архівів та аналогічних підрозділів традиційних архівів;

г) електронне архівознавство вивчає, аналізує, узагальнює та акумулює кращий вітчизняний і зарубіжний досвід електронних та цифрових практик архівних установ, сприяє його поширенню;

д) електронне архівознавство – фахова навчальна дисципліна, яка посідає одне з пріоритетних місць у підготовці архівістів, в опануванні ними теоретичними знаннями, необхідними компетентностями, технологіями і практичними навиками роботи з електронними архівними документами як інформаційним і комунікаційним феноменом, їх створення, зберігання, атрибуції, класифікації та критичного використання інформаційного потенціалу.

Отже, електронне архівознавство – це спеціальна галузь знань у системі архівної науки, наукова і навчальна дисципліна міждисциплінарного характеру, яка вивчає історію, теорію, методологію і практику електронної архівної справи, її правові засади, принципи, методи і технології створення документів на електронних носіях, їх обігу, обліку і зберігання, використання інформаційних ресурсів, діяльність електронних архівів та підрозділів, їхніх інформаційних систем, управління електронним документообігом у межах компетенції архівної служби.

Може виникнути питання, чи достатньо мотивів і аргументів для інституціоналізації статусу електронного архівознавства як відносно самостійної наукової і навчальної дисципліни? Відповідаючи на нього, нагадаємо, що визначальним критерієм і основою формування окремих наукових дисциплін є наявність особливого предметного поля, яке не може бути належно дослідженим вже існуючими галузями знань. Таким предметним полем є об'єктивно-суб'єктивний процес кібернетизації усіх структурних елементів архівної справи, функціонування електронних документів та електронних архівів, які можуть успішно досліджуватися і бути пізнані під особливим кутом зору – крізь призму загальних закономірностей цифровізації суспільства та особливостей їх прояву в архівній сфері шляхом залучення методологічного інструментарію кібернетики, інформатики та інших наук. Іншими словами, *предметом електронного архівознавства виступають об'єктивні закономірності процесу зародження, становлення і розвитку цифрової архівної справи, функціонування електронних архівів,*

принципи і технології створення електронних документів, особливості їх зберігання, використання, дослідження та здобуття інформації.

Із предметним полем тісно пов'язані *об'єкти електронного архівознавства, пріоритетними з яких є діяльність людини в системі електронної архівістики, створені з її участю електронні документи, електронні архіви, цифрові інформаційні ресурси, електронний сегмент документообігу та архівного менеджменту.*

Із предмета та об'єкта витікають основні *функції електронного архівознавства* як наукової теорії, носія емпіричного досвіду та навчальної дисципліни. Не вдаючись до докладної характеристики змісту цих функцій, обмежимося їх переліком і лаконічним поясненням: 1) *пізнавальна та теоретико-методологічна* (пізнання як з'ясування і пояснення тієї чи іншої проблеми є пріоритетом кожної науки, але його результативність залежить як від опори на наявну теоретико-методологічну базу, його супровід, так і збагачення методологічного інструментарію); 2) *критично-аналітична* (з'ясування стану, повноти і якості дослідження проблеми, виявлення прогалин і хибних положень, передбачення шляхів подальших студій); 3) *виробничо-практична* (електронне архівознавство в його науковому та емпіричному вимірі невіддільне від практичної діяльності електронних архівів і підрозділів, створення та зберігання електронних документів, управління технологічними та комунікативно-інформаційними процесами); 4) *прогностична* (опрацювання наукових засад стратегічного і оперативного прогнозування та планування робіт щодо цифровізації архівної справи); 5) *інформаційно-комунікативна* (електронні архіви та підрозділи є не лише центрами зберігання документів, але й передавання у часі та просторі верифікованої, соціально значущої ретроспективної документної інформації через систему внутрішніх та зовнішніх зв'язків, сучасні канали соціальної та наукової комунікації, формування архівно-інформаційного середовища); 6) *світоглядно-виховна* (розширяє світогляд, утверджує ідеали, формує креативне мислення, прищеплює інтерес до електронних архівів, стимулює саморозвиток особистості); 7) *дидактична навчально-освітня та розвивальна* (найповніше реалізується разом з іншими функціями електронного архівознавства у форматі навчальної дисципліни в процесі кібернетизації архівної освіти, покликаній давати не лише найновіші знання, прищеплювати компетенції, але й формувати у майбутніх архівістів готовність працювати в умовах цифрового суспільства).

З урахуванням цих та інших функцій електронне архівознавство опрацьовує і застосовує адекватний *теоретико-методологічний інструментарій* як у науково-дослідному процесі, так і в організаційно-практичній діяльності архівних установ усіх рівнів, починаючи

з архівів і архівних відділів підприємств, установ, організацій, територіальних громад, місцевих органів влади і управління, обласних, центральних, галузевих державних архівів і завершуючи Державною архівною службою України. Цей інструментарій представлений **3-ма блоками**: а) **принципами** (правилами) дослідження – міждисциплінарності та інтегративності наукового пізнання, науковості, історизму, всебічності, комплексності, соціокультурного, антропологічного, інтегративного, ретроспективного та системного підходів, наступності, об'єктивності, соціально-політичної нейтральності; б) **дослідницькими методами** (прийомами, способами): аналізу та синтезу, класифікації, типології, проблемно-хронологічним, конкретно-історичним, логічним, порівняльним, реконструкції, програмування, проектування, моделювання, електронної ідентифікації та ін.; в) **спеціальними засобами та технологіями**: оргтехніка, комп'ютери, принтери, сканери, аудіовізуальні, обчислювальні, мультимедійні, відео-інформаційні та телекомунікативні електронні системи.

Базову основу методології електронного архівознавства складає адекватно оновлений інструментарій традиційного архівознавства, суміжних дисциплін: документознавства, джерелознавства, археографії, дипломатики, інформатики, правознавства, менеджменту, інформаційної логістики, діловодства, науки загалом, а також низка специфічних підходів і методів, зокрема: інформаційний, функціонального аналізу, архівної реконструкції, експертизи електронних документів.

Означені функції електронного архівознавства, його методологічний інструментарій можуть бути успішно і результативно реалізовані за умови комплексного підходу до них як до **цілісної системи наукового пізнання у тісному зв'язку з практикою і реаліями цифрового суспільства**.

Як уже зазначалося, електронне архівознавство має не лише особливий предмет пізнання, специфічні функції, методи, але й оригінальну терміносистему, тобто свій **категоріально-понятійний апарат**. У його науково-пізнавальному, виробничо-практичному та навчально-освітньому просторі функціонує система своєрідних концептів, тобто базових понять і категорій, які складають, образно кажучи, скелет науки, забезпечують її внутрішню логіку. З погляду їх ранжування пріоритетним тут виступає **електронний документ** як специфічна версія чи різновид документа, створеного в електронному форматі або оцифрованого традиційного, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних (набір символів, звукозапис або зображення, включаючи й реквізити – електронний підпис). Ця інформація стає доступною для користування, ознайомлення й передавання в часопросторі лише шляхом застосування засобів комп'ютерної техніки, мережі Інтернет та електронного зв'язку. Як наголошено в Законі України «Про електрон-

ні документи та електронний документообіг»³⁰, оригіналом електронного документа вважається його електронний примірник з обов'язковими реквізитами, у т. ч. з електронним підписом автора, або підписом, прирівняним до власноручного.

Ось чому із концептом електронний документ тісно пов'язані поняття *електронний підпис, електронна печатка та електронний документообіг*. У Законі України «Про електронний цифровий підпис» (2003) електронний підпис трактувався як *дані в електронній формі, які додаються до інших електронних даних або логічно з ними пов'язані та призначені для ідентифікації підписувача цих даних*. Оскільки цей закон, із введенням у 2017 р. в дію Закону України «Про електронні довірчі послуги», втратив силу, маємо керуватися положенням про те, що *кваліфікований електронний підпис – це удосконалений електронний підпис, який створюється з використанням засобу кваліфікованого електронного підпису і базується на кваліфікованому сертифікаті відкритого ключа*³¹. Кваліфікований електронний підпис зберігається на захищеному носії – токени або хмарі і застосовується з метою підвищеної безпеки, зокрема державними службовцями, нотаріусами тощо. При цьому закон наголошує, що електронний підпис – це електронні дані, які додаються підписувачем до інших електронних даних або логічно з ними пов'язуються і використовуються ним як підпис³². Різновидністю «електронного підпису» є цифровий, який у країнах ЄС називають «advanced electronic signature», тобто «покращений електронний підпис», призначений для масового використання.

Вже згаданий Закон «Про електронні документи та електронний документообіг» із внесеними змінами за період після його прийняття встановлює основні організаційно-правові засади електронного документообігу, зберігання та використання електронних документів, а сам він визначений як сукупність процесів створення, опрацювання, відправлення, передавання, одержання, зберігання, використання та знищення електронних документів, які виконуються із застосуванням перевірки цілісності та у разі необхідності з підтвердженням факту одержання таких документів. Строк зберігання електронних документів на електронних носіях інформації прирівняний до строку, встановленого законодавством для відповідних документів на папері.

Що ж стосується архівного зберігання електронних документів, то визначальним критерієм тут є їхня інформаційна цінність, соціокуль-

³⁰ Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22.05.2003 р. № 851-IV (поточна редакція від 01.08.2021). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text> (дата звернення: 10.08.2021).

³¹ Про електронні довірчі послуги: Закон України від 05.10.2017 р. № 2155-VIII (поточна редакція від 01.08.2021). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#Text> (дата звернення: 10.08.2021).

³² Там само.

турне та історичне значення. Інформаційний потенціал електронних документів надзвичайно великий і різноманітний, оскільки він охоплює історичні, політичні, економічні, соціокультурні, міжнародні та інші сфери життєдіяльності суспільства. Ось чому вони можуть слугувати *історичним джерелом*³³, якщо їх інформація має історичний зміст, або відповідно етнологічним, культурологічним, лінгвістичним, правничим, статистичним тощо. Сукупність документів на цифрових носіях із відповідними реквізитами, створених як природним шляхом у процесі електронного діловодства та документообігу, так і засобами цифровізації традиційних документів, представляє собою *електронні ресурси інформації*. За критерієм режиму доступу, електронні ресурси умовно діляться на *2 групи*: ресурси локального і віддаленого доступу, тобто інформація, розміщена на локальному комп'ютері або на сервері та сторінках Інтернет.

До ключових категорій електронного архівознавства належить «*електронний архів*» (англ. *electronic archives*) як *система структурованого зберігання електронних документів*, що забезпечує його надійність, конфіденційність і розмежування прав доступу, відстеження історії використання документів, швидкий і зручний пошук. Як зазначають дослідники, заснування ЦДЕА України в 2007 р. зумовлювалося започаткуванням активного запровадження технологій електронного документообігу як складової електронного урядування, що супроводжувалося створенням великого масиву електронних документів та електронних інформаційних ресурсів. За роки функціонування архів перетворився в загальнонаціональний експериментально-прогностичний майданчик реалізації державної політики не лише щодо комп'ютеризації архівної справи, але й електронного документообігу та комунікативної діяльності. До його головних компетенцій належить виявлення, комплектування, облік та зберігання документів на електронних носіях інформації, що віднесені до Національного архівного фонду, та забезпечення вільного доступу до їхньої інформації.

Крім того, архів здійснює координацію діяльності в галузі електронного діловодства органів державної влади, місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, незалежно від форми власності, впровадження інформаційно-комунікаційних технологій, електронного документообігу, електронного цифрового підпису, зберігання та використання інформації. Він не тільки забезпечує постійне зберігання електронних документів, але й зручний і вільний доступ до задоволення інформаційних потреб державних установ, громадських організацій і дослідників.

³³ Історичне джерелознавство: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Я. С. Калакура (кер.). І. Н. Войцехівська, С. Ф. Павленко, Б. І. Корольов, М. Г. Палієнко; гол. ред.: С. В. Головка. 2-ге вид., доп. і перероб. Київ: Либідь, 2017. С. 68.

Важливо зазначити, що на вебсайті архіву міститься цінна інформація про культурну спадщину, сучасні процеси в усіх сферах суспільного життя, діяльність державних управлінських органів різного рівня, інститутів громадянського суспільства тощо. До речі, новацією в історії архівної справи стало створення і запровадження електронного паспорта ЦДЕА України станом на 01 січня 2021 р. із використанням кваліфікованого електронного підпису і кваліфікованої електронної відмітки часу. Він надісланий до Державної архівної служби України через систему електронної взаємодії органів виконавчої влади (СЕВ ОБВ)³⁴.

У сучасних умовах одним із стратегічних напрямів організації діяльності архівів України щодо надання архівної інформації визначено оцифрування описів і забезпечення доступу до них через мережу Інтернет. Колектив ЦДЕА України, його директор Ю. Ковтанюк разом із керівництвом Державної архівної служби України та архівних установ опрацювали перспективну програму оцифрування архівних документів, створення єдиного фонду користування, надання архівним установам програмних веб-орієнтованих інструментів для описування цифрових копій документів НАФ тощо.

Можна прогнозувати, що в недалекому майбутньому електронні архіви як інноваційна форма зберігання документів в електронному вигляді та як система ЕСМ, котра відноситься до класу систем управління корпоративним контентом (Enterprise Content Management), будуть створюватися в усіх кампаніях, установах, організаціях, на підприємствах, у територіальних громадах, оскільки саме вони спроможні забезпечити надійність зберігання, конфіденційність і розмежувати доступ, створити зручні умови для швидкісного пошуку і використання необхідної інформації. Електронний архів документів – це не тільки сховище електронних документів, але й прикладна програма управління ними протягом їхнього життєвого циклу, починаючи із службового діловодства. Вона спроможна працювати з неструктурованими даними (текстові документи Word, PDF, електронні таблиці Excel, графічні файли, мультимедіа тощо).

Поряд із терміном «електронний архів» у літературі та в практичній архівістиці фігурує термін «цифровий архів». Зокрема, у Польщі в 2008 р. на базі Архіву механічної документації було засновано Національний цифровий архів (Narodowe Archiwum Cyfrowe, NAC) як систему збирання, опрацювання, оцифрування і оприлюднення історичних фотозображень, звукозаписів і кінофільмів, які є частиною державних архівних колекцій³⁵.

³⁴ Уперше створено електронний паспорт архівної установи. URL: <https://cutt.ly/fEtTY8b> (дата звернення: 08.08.21).

³⁵ Archiwum Cyfrowe. URL: <http://www.nac.gov.pl> (дата звернення: 08.08.21).

У розробленій NAC пошуковій системі szukajwarchiwach.gov.pl представлені оцифровані копії (скани) документів, зібраних у польських архівах, та їхні описи. На сьогодні на вебсайті архіву доступно понад 48 млн відсканованих архівних документів та 14 млн описів, і їхня кількість постійно зростає³⁶. Вебсайт постійно поповнюється оцифрованими описами архівів, що надходять з Інтегрованої системи архівної інформації ZoSIA (Zintegrowany System Informacji Archiwalnej). Крім того, на ньому репрезентовано документи з бази даних Програми реєстрації актів метричних і цивільного стану (Program Rejestracji Akt Metrykalnych i Stanu Cywilnego, PRADZIAD), яка містить інформацію про генеалогічні документи, що зберігаються у державних архівах Польщі. Оцифровані архівні документи надходять як з зібрань польських державних архівів, так і з інших установ культури. Принагідно відзначимо позитивну тенденцію поглиблення професійних контактів та постійного обміну досвідом між українськими та польськими архівістами у галузі цифрової архівістики. Зокрема, у листопаді 2018 р. під час стажування у польських архівах заступниця директора ЦДЕА України Л. Паламарчук та начальниця відділу забезпечення збереженості та обліку документів ЦДЕА України Ю. Чернятинська ознайомилися з досвідом роботи Національного цифрового архіву Польщі, методами оцифрування документів, функціонуванням системи електронного управління документацією (Elektroniczne Zarządzanie Dokumentacją, EZD). Особливу увагу у ході зустрічей було приділено вивченню особливостей побудови модуля згаданої вище Інтегрованої системи архівної інформації ZoSIA – Szukajwarchiwach («Шукай в архівах»), який забезпечує онлайн пошук та вільний доступ користувачів до даних та оцифрованих копій документів, репрезентованих у системі³⁷.

На думку дослідників, поняття «цифровий архів» і «електронний архів» не тотожні з погляду змістовного наповнення. «Цифровий архів» містить цифрові фотозображення, звукозаписи, кінофільми, ноти, ілюстрації тощо, тобто такі матеріали, які відскановані, розпізнані та відповідають усім умовам оцифрованих документів³⁸.

³⁶ Archiwum Cyfrowe. URL: <https://www.nac.gov.pl/archiwum-cyfrowe/systemy-i-infrastruktura-it/szukajwarchiwach-pl> (дата звернення: 08.08.21).

³⁷ Докл. див.: Паламарчук Л. В., Чернятинська Ю. Г. Стажування українських архівістів у державних архівах Польщі // Архіви України. 2018. № 5–6. С. 244–263.

³⁸ Бондаренко В. Цифровий архів: переваги, можливості, планування, створення, використання (на прикладі проекту «Ірмос») / Вісник Львів. ун-ту: Серія «Книгознавство, бібліотекознавство та інформаційні технології». 2006. Вип. 1. С. 231–248; Філіппова Л. Я. Цифрові архіви в сучасному суспільстві: термінологічний та змістовний аспект // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. 2018. № 2. С. 6–11.

Масив інформації на електронних носіях із кожним роком неухильно зростає і в *інших центральних, галузевих та місцевих архівах* України, з якою можна ознайомитися на їхніх вебсайтах. Наприклад, у центральних державних історичних архівах у містах Києві та Львові вже оцифровані не лише описи, але й унікальні документи з української минувшини, життєдіяльності визначних діячів, частина метричних книг. Відбувається оцифрування документів вищих органів державної влади і управління, політичних партій і громадських організацій, створених упродовж ХХ ст., що перебувають на зберіганні в Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України, Центральному державному архіві громадських об'єднань України. В останньому, до речі, уже функціонує *електронна платформа «Archium/Архіум» з онлайн доступом до довідкового апарату та оцифрованих фондів*, створена у співпраці з компанією «Архівні інформаційні системи», яка чи не єдина в Україні системно працює в галузі масового оцифрування архівних та бібліотечних колекцій. Наразі активно триває процес оцифрування документів з особових фондів видатних діячів української культури, літератури і мистецтва, що здійснюється за підтримки Українського культурного фонду в рамках реалізації проєкту «Комплексна система інформатизації Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва України», що також передбачає процес автоматизації архівних процесів, онлайн доступу користувачів до науково-довідкового апарату та здійснення повнотекстового пошуку. У цьому ряду стоять також ініціативи з оцифрування та представлення в онлайн доступі інформаційних ресурсів Центрального державного кінофотофоноархіву України імені Г. С. Пшеничного. Одна з останніх важливих подій – це презентація онлайн проєкту «Архів українського німого кіно», яка відбулася 14 вересня 2021 р. в Укрінформі за участі Голови Укрдержархіву А. Хромова та Першої заступниці Голови Т. Ємельянової і була присвячена виставленню у відкритому доступі на YouTube каналі Державної архівної служби України понад 100 оцифрованих кінодокументів 1920-х – 1930-х років із фондів ЦДКФФА України імені Г. С. Пшеничного³⁹.

До програми наповнення електронних баз описів та документів долучилися галузеві та обласні державні архіви, зокрема галузеві державні архіви Українського інституту національної пам'яті, Служби безпеки України, державних архівів м. Києва, Закарпатської, Київської, Львів-

³⁹ Див. «Архів українського німого кіно» – перший в Україні онлайн-ресурс, що містить унікальну колекцію документального кіно (з відповідним фільмографічним супроводом) виробництва Всеукраїнського фотокіноуправління (ВУФКУ) на каналі YouTube Державної архівної служби України. URL: https://www.youtube.com/playlist?list=PLaiKyJj77P4w1B1K_lrcNnMoetK8Ykxeh (дата звернення: 14.08.2021).

ської, Миколаївської, Харківської та інших областей. Виставлені на їхніх вебсайтах цифрові документи, включаючи метричні книги, мають виняткову цінність для дослідників та громадськості.

Електронне архівознавство тісно пов'язане не лише з традиційним вітчизняним і зарубіжним архівознавством, їхніми розділами з історії, теорії та практики архівної справи, архівним законодавством, архівним менеджментом, але й низкою суміжних дисциплін: документознавством, археографією, історичним джерелознавством, інформатикою, бібліотекознавством та ін. Оскільки інтерес до використання електронних джерел неухильно зростає, що підтверджується дослідницькою практикою, видається доцільною поглиблена кооперація електронного архівознавства з суміжними дисциплінами. У цьому контексті не можна оминати дедалі ширше впровадження цифровізації в бібліотечній сфері. Вже функціонує електронна бібліографія, формується електронне бібліотекознавство. Зокрема, в Національній бібліотеці України імені В. І. створено інтегрований національний електронний ресурс «Електронна бібліотека «Україніка»»⁴⁰, а також комплекс електронних довідників та показників. У Національній бібліотеці України імені Ярослава Мудрого створено електронну бібліотеку «Культура України»⁴¹. Найбільш поширеними видами електронних ресурсів бібліотек є електронні журнали, електронні книги, оцифровані дисертації, автореферати, реферативно-бібліографічні бази даних, довідкові бази даних (біографії, словники, енциклопедії і т. д.), статистична інформація, а також електронні аудіовізуальні ресурси. Переважна більшість цих ресурсів знаходяться у відкритому доступі.

Розглядаючи місце електронних джерел у структурі соціокультурної інформації, варто звернути увагу на зростаючу роль **соціальних мереж**. Технології Web 2.0, відомі як соціальні медіа, знаменували нові, більш творчі підходи до співпраці між виробниками та споживачами (користувачами) вебконтенту. Особливість інформації соціальних мереж, зокрема *Facebook*, *Twitter*, *Instagram*, *YouTube* та ін., полягає в тому, що вони носять глобальний і загальнодоступний характер, демонструють динамізм (постійне оновлення інформації), є високо комунікативними, що дозволяє почерпнути відомості як з інтернет-ресурсу, так і ознайомитися з думкою про них користувачів. Невдовзі після того, як термін Web 2.0 був введений в обіг, з'явилася тенденція до його імплементації в різних сферах – «Government 2.0» («Уряд 2.0»), «Culture 2.0» («Культура 2.0»), «Library 2.0» («Бібліоте-

⁴⁰ Електронна бібліотека «Україніка». URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?C21COM=F&I21DBN=AUTHOR&P21DBN=ELIB> (дата звернення: 01.08.2021).

⁴¹ Електронна бібліотека «Культура України». URL: <https://elib.nlu.org.ua/> (дата звернення: 01.08.2021).

ка 2.0»), «Archives 2.0» («Архів 2.0») тощо. На думку американської архівістки К. Теймер, «Archives 2.0» – це підхід до архівної практики, який сприяє відкритості та гнучкості. Він полягає у тому, що архівісти повинні бути орієнтованими на користувача та сприяти використанню новітніх технологій для поширення колекцій, взаємодії з користувачами та покращення внутрішньої ефективності»⁴². Соціальні медіа дають архівістам набагато більші можливості, ніж будь-коли, для відкриття архівів для суспільства. Вони актуалізують віртуальну взаємодію, привертають увагу, знайомлять з фондами, можливостями досліджень, залучають до архівів нові категорії користувачів, для яких створюють нові можливості для отримання консультацій, порад, доступу до цифрових копій документів. Архівісти ж отримають більше можливості для участі у житті громадянського суспільства, впливу на формування політики пам'яті.

Таким чином, в умовах інформаційного суспільства та соціокультурного повороту гуманітаристики неухильно зростає роль електронних ресурсів – носіїв найрізноманітнішої ретроспективної інформації, зафіксованої в електронних документах. Йдеться про оцифровані офіційні документи державних органів, громадських об'єднань, творчих спілок, джерела особового походження, кінофотофонодокументи, які відклалися на зберігання в архівних установах. Великий масив інформації на електронних носіях можна почерпнути в колекціях бібліотек та музеїв. Розвиток електронного архівознавства диктує нові виклики дослідникам, пов'язані з поглибленим освоєнням сучасної комп'ютерної техніки, методики використання цифрових технологій у науковій діяльності та навчальному процесі.

Підсумовуючи, можна зробити такі **висновки: по-перше**, електронне архівознавство є інноваційним концептом архівної науки і практики, яке в умовах цифрового суспільства набуло статусу відносно самостійної міждисциплінарної галузі знань. Воно дедалі більше стає пріоритетною науковою дисципліною і відіграє ключову роль у дослідженні процесу діджиталізації архівної справи, в науковому обґрунтуванні створення електронних документів, запровадження електронного документообігу, електронного урядування, оцифрування архівних ресурсів, заснування і діяльності електронних архівів.

По-друге, електронне архівознавство має свій предмет і об'єкти пізнання, свою систему термінів і понять, виконує важливі функції з погляду науки, формування світоглядних цінностей, впровадження інноваційних технологій і сучасних дослідницьких практик. Воно опрацьовує наукові основи і рекомендації щодо удосконалення нормативно-правової бази формування Національних архівних інформаційних ресурсів

⁴² Theimer K. What is the Meaning of Archives 2.0? // The American Archivist. 2011. Vol. 74(1). P. 60.

(Національного електронного архівного фонду України), діяльності електронних архівів, їх взаємодії з джерелами комплектування.

По-третє, електронне архівознавство керується основоположними принципами наукового пізнання, опрацьовує методологічний інструментарій і категоріальний апарат, застосовує систему специфічних методів і засобів пізнавальної діяльності. Воно акумулює потужний науковий і дидактичний потенціал для подальшої трансформації архівної справи, документообігу, збагачення електронних інформаційних ресурсів, розвитку електронного менеджменту та комунікації в архівістиці.

По-четверте, електронне архівознавство виступає як фахова навчальна дисципліна професійно-освітньої програми підготовки архівістів, утверджує нову дидактичну модель у системі навчально-виховного процесу. Саме йому відводиться провідна роль в модернізації системи формування нової генерації архівістів, здатних працювати в умовах цифрового суспільства.

По-п'яте, розвиток електронного архівознавства невіддільний від процесу інтеграції української архівістики в європейський і світовий архівний простір. Йому належить важлива роль як у міжнародному співробітництві архівознавців, так і в імплементації європейських стандартів, зокрема міжнародного стандарту архівного описування ISAD (G) у сферу національної архівної практики і документознавства.

Подальша концептуалізація електронного архівознавства в Україні потребує *об'єднання і кооперації зусиль* працівників Державної архівної служби України, центральних і місцевих архівів, науковців Українського науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства, архівознавчих кафедр національних університетів, поглиблення співпраці із зарубіжними партнерами. На порядку денному – створення *національного підручника* та навчально-методичного комплексу з електронного архівознавства, перепідготовка викладачів архівознавчих дисциплін, вивчення та впровадження зарубіжного досвіду цифровізації архівної справи.

REFERENCES

1. Charter on the Preservation of Digital Heritage. 15 October 2003. Retrieved from: http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=17721&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html [in English].
2. Conway, P. (2015). Conceptualizing 21st-century Archives (Review). *The American Archivist*, 78(1), 262–264. [in English].
3. Cook, T. (2007). Electronic Records, Paper Minds: The Revolution in Information Management and Archives in the Post-Custodial and Post-Modernist Era. *Archives & Social Studies: A Journal of Interdisciplinary Research*, 1, 401. [in English].

4. Duranti, L. (2001). The Impact of Digital Technology on Archival Science. *Archival Science*, 1, 39–55. [in English].
5. Duranti, L. The Impact of Technological Change on Archival Theory – The InterPARES Project. Retrieved from: http://www.interpares.org/documents/ld_sevilla_2000.pdf [in English].
6. Duranti, L. & Franks, P. C. (Ed.) (2015). *Encyclopedia of Archival Science*. USA and Plymouth, UK: Rowman and Littlefield. [in English].
7. McDonald, J. D. & Levine-Clark, M. (Ed.) (2017). *Encyclopedia of Library and Information Sciences* (Vols. 1–7). 4th ed. Boca Raton: CRC Press. [in English].
8. Gilliland, A. J. (2014). *Conceptualizing 21st-century Archives*. Chicago: Society of American Archivist. [in English].
9. Gilliland, A. J. (2014). Reconceptualizing Records, the Archive and Archival Roles and Requirements in a Networked Society. *Knygotyra*, 63, 17–34. Retrieved from: <https://www.journals.vu.lt/knygotyra/article/view/4011> [in English].
10. Klasinc, P. P. (2017). Compatibility Between Archival Processing of Born Digital Records and the Training of Archivists in the 21st Century. *Atlanti*, 27(1), 45–59. [in English].
11. Kwiatkowska, W. (2015). Opracowanie archiwalne w dobie technologii informatycznych – co należy zachować, a co zmienić w dotychczasowej metodyce? *Archeion*, CXVI, 291–302. [in Polish].
12. McReynolds, M. R. (1978). Archival Revolution or Evolution: The 8th International Congress on Archives. *The American Archivist*, 41(1), 17–20. [in English].
13. Paliienko M. (2019). Socio-cultural Mission of the Archives and New Strategies for Archival Management. *Atlanti. Triest; Maribor: International Institute for Archival Science*, 29(2), 110–124. [in English].
14. Theimer K. (2011). What is the Meaning of Archives 2.0? *The American Archivist*, 74(1), 60. [in English].
15. Thibodeau K. (2001). Building a Future for Our Times: the Electronic Records Archives of the National Archives and Records Administration, U. S. Retrieved from: <http://www.archives.gov/english/news/pdf/Dr.Thibodeau.pdf> [in English].
16. Thibodeau K. (2007). The Challenge of Electronic Records. Retrieved from: <https://firstmonday.org/article/view/1922/1804> [in English].
17. Aliksieienko, A. O. & Balyshv, M. A. (2018). Mizhnarodnyi kruhlyi stil «Problemy informatyzatsii: protsesy tsyfrovizatsii (Teoriia i praktyka)» [The international roundtable «The informatization problems: digitalization processes (Theory and practice)»]. *Arkhivy Ukrainy*, 2–3, 248–260. [in Ukrainian].
18. Novokhatskyi, K. Ye., Seliverstova, K. T. et al (Comps.) (2008). *Arkhivistyka: terminolohichnyj slovnyk* [Archival studies: terminological dictionary]. Kyiv. [in Ukrainian].
19. Kalakura, Ya. S. & Matiash, I. B. (2002). *Arkhivoznavstvo: pidruchnyk dlia studentiv istorychnykh fakultetiv vyschykh navchalnykh zakladiv Ukrainy* [Archival science: a textbook for students of historical faculties at higher educational institutions of Ukraine]. 2nd ed. Kyiv. [in Ukrainian].
20. Bezdrabko, V. V. (2019). Do kontseptsii novoi redaktsii terminolohichnoho standartu z dilovodstva ta arkhivnoi spravy [On the concept of the terminological standard and its new edition in the field of records management and archival

affairs]. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia*, 1, 63–72. [in Ukrainian].

21. Bezdrabko, V. V. (2018). Elektronny arkhiv: chy hotovi my do novykh vyklykiv? [Electronic archives: are we ready for new challenges?]. Abstract of Papers '18: *Informatsiia, komunikatsiia, suspilstvo 2018: materialy 7-i Mizhnarodnoi naukovoï konferentsii IKS-2018* (pp. 123–124). Lviv. [in Ukrainian].

22. Bondarenko, V. (2006). Tsyfrovyi arkhiv: perevahy, mozhlyvosti, planuvannia, stvorennia, vykorystannia (na prykladi proektu «Irmos») [Digital archives: benefits, opportunities, planning, creation, usage (on the example of the project «Irmos»)]. *Visnyk Lvivskoho universytu: Seriia «Knyhoznavstvo, bibliotekoznavstvo ta informatsiini tekhnolohii»*, 1, 231–248. [in Ukrainian].

23. Boriak, H. V. (2002). Desiat rokiv informatyzatsii arkhivnoi spravy v Ukraini: problemy, zdobutky, perspektyvy [Ten years of archival affairs informatization in Ukraine: problems, accomplishments, prospects]. *Arkhivoznavstvo. Arkheohrafiia. Dzhereloznavstvo: mizhvidomchyi naukovyi zbirnyk, 5: Arkhivy – skladova informatsiinykh resursiv suspilstva*, 9–28. [in Ukrainian].

24. Boriak, H. V. (2002). Elektronni arkhivni publikatsii v Interneti: problemy reprezentatsii informatsiinykh resursiv [Electronic archival publications on the Internet: the problems of informational resources representation]. *Arkhivy Ukrainy*, 4–6, 141–169. [in Ukrainian].

25. Vasylychenko, M. M. (2010). Informatyzatsiia arkhivu yak sotsialno-komunikatsiinoi struktury [Informatization of archives as a social and communicational structure]. *Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii kultury*, 31, 199–208. [in Ukrainian].

26. Haranin, O. Ya. (2013). Vplyv informatsiinykh tekhnolohii na utvorennia novykh form dzherel [The influence of information technologies on the creation of new source forms]. *Arkhivy Ukrainy*, 6, 86–94. [in Ukrainian].

27. Didukh, L. V. & Zaliatok, N. V. Dosvid ukraïnskykh arkhiviv u stvorenni tsyfrovoho fondu korystuvannia dokumentamy Natsionalnoho arkhivnoho fondu [The experience of Ukrainian archives in creating the digital fond for documents use of the National Archival Fond]. *Arkhivy Ukrainy*, 1, 87–101. [in Ukrainian].

28. Dubrovina, L. A. (1998). Osnovni polozhennia kontseptsii kompiuteryzatsii arkhivnoi spravy [The main principles of the archival affairs computerization concept]. *Studii z arkhivnoi spravy ta dokumentoznavstva*, 3, 6–17. [in Ukrainian].

29. Dubrovina, L. A. (2017). Do vytokiv kontseptsii informatsiinykh resursiv ukraïnky: mizhvidomchi proekty ta derzhavni prohramy v haluzi arkhivoznavstva, arkheohrafii ta bibliohrafii v 90-kh rokakh XX stolittia [On the origin of the concept on Ukrainian information resources: interagency projects and state programs in the fields of archival science, archaeography, and bibliography in the 1990s]. *Rukopysna ta knyzhkova spadshyna Ukrainy*, 21, 213–232. [in Ukrainian].

30. Elektronnyi dokument: aktualni zavdannia ta praktychne vprovadzhennia (Zhyttievyi tsykl elektronnoho dokumenta) (2012). [Electronic documents: relevant tasks and practical implementation (Life cycle of electronic document)]. Abstract of Papers'12: *Materialy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii. Derzhavna arkhivna sluzhba Ukrainy, UNDIASD, TsDEA Ukrainy, Natsionalna akademiia derzhavnoho upravlinnia pry Prezydentovi Ukrainy*. [in Ukrainian].

31. Yemelianova, T. O. (2016). Audiovizualni kolektsii: otsyfruvannia ta dostup (na prykladi Tsentralnoho derzhavnoho kinofotofonoarkhivu Ukrainy

imeni H. S. Pshenychnoho) [Audiovisual collections: digitalization and access (on the example of the GS Pshenichny Central State Film and Photo Archives of Ukraine)]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu. Istoriiia*, 3(130), 33–35. [in Ukrainian].

32. Yemelianova, T. O. (2019). Formuvannia arkhivnykh audiovizualnykh kolektsii: novitni tendentsii ta vyklyky rozvytku [The formation of archival audiovisual collections: modern tendencies and development challenges]. *Arkhivy Ukrainy*, 3, 101–112. [in Ukrainian].

33. Didukh, L. V., Zalietok, N. V., Kovtaniuk T. M & Cherniatynska, Yu. H. (Comps.) (2019). *Zabezpechennia zberezhenosti elektronnykh dokumentiv Natsionalnoho arkhivnoho fondu: Metodychni rekomendatsii* [Ensuring the preservation of the National Archival Fond electronic documents: methodological recommendations]. Kyiv. [in Ukrainian].

34. Kalakura, Ya. S., Voitsekhivska, I. N., Pavlenko, S. F., Korolov, B. I. & Paliienko, M. H. (Comps.), Holovko, S. V. (Ed.) (2017). *Istorychne dzhereloznavstvo: pidruchnyk dlia studentiv vyschykh navchalnykh zakladiv* [Historical source studies: a textbook for university students]. 2nd ed. Kyiv: Lybid. [in Ukrainian].

35. Kalakura, Ya. (2020). Elektronni dzherela v strukturi sotsiokulturnoi informatsii [Electronic sources in the structure of socio-cultural information] (Vol. 1, pp. 3–6). In *Kulturno-istorychna spadshyna Ukrainy: perspektyvy doslidzhennia ta tradytsii zberezhenia*. 2 vols. Cherkasy. [in Ukrainian].

36. Kalakura, Ya. (2021). Instytutsionalizatsiia elektronnoho arkhivoznavstva yak naukovoï ta navchalnoi dystsypliny [Institutionalization of electronic archival science as a scientific and academic subject area]. Abstract of Papers '21: *Arkhivistyka: teoriia, metodyka, praktyka: zbirnyk materialiv Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii* (pp. 67–73). Kamianets-Podilskyi. [in Ukrainian].

37. Kalakura, Ya. S. & Kovtaniuk, Yu. S. (2019). Arkhivnyi menedzhment v umovakh elektronnoho uriaduvannia [Archival management in the conditions of e-governance]. *Arkhivy Ukrainy*, 3, 18–57. [in Ukrainian].

38. Kalakura, Ya. S. (2017). Pravove, innovatsiino-informatsiine ta orhanizatsiino-tekhnologichne zabezpechennia arkhivnoho menedzhmentu [Legal, innovative, informational, organizational, and technological maintenance of archival management]. *Arkhivy Ukrainy*, 5–6, 162–182. [in Ukrainian].

39. Kyselova, A. A. (2005). *Arkhivni resursy Ukrainy v hlobalnii informatsiinii merezhi: vydy, dostup, perspektyvy* [Archival resources of Ukraine in the global information network: types, access, prospects] (*Abstract of Candidate's thesis*). Kyiv. [in Ukrainian].

40. Kovtaniuk, Yu. S. (2011). Vytoky elektronnoho dokumentoznavstva yak naukovoï napriamu dokumentoznavstva [Origins of electronic records management as a scientific field of document science]. *Arkhivy Ukrainy*, 2–3, 14–36. [in Ukrainian].

41. Kovtaniuk, Yu. S. (2012). Klasyfikatsiia dokumentiv z elektronnyimi nosiiamy informatsii [Classification of documents with electronic data carriers]. *Arkhivy Ukrainy*, 2, 45–76. [in Ukrainian].

42. Kovtaniuk, Yu. S. (2012). *Elektronne dokumentoznavstvo v Ukraini: sutnist naukovoï napriamu, istoriia formuvannia, perspektyvy rozvytku* [Electronic records management in Ukraine: the quintessence of scientific field, history of formation, development prospects] (*Abstract of Candidate's thesis*). Kyiv. [in Ukrainian].

43. Kovtaniuk, Yu. S. (2016). Ukrainsko-lytovskiy seminar «Tsyfrovyi prostir i arkhivy» (17–18 bereznia 2016 roku, misto Kyiv) [The Ukrainian-Lithuanian seminar «Digital space and archives» (17–18 March 2016, Kyiv)]. *Arkhivy Ukrainy*, 2, 171–177. [in Ukrainian].
44. Kuleshov, S. H. (2002). Dokumentoznavchi aspekty traktuvannia poniat sfery elektronnoho dokumentuvannia ta dokumentoobihu [Document science aspects of terms interpretation in the fields of electronic records and workflow management]. *Arkhivoznavstvo. Arkheohrafiia. Dzhereloznavstvo: mizhvidomchyu zbirnyk naukovykh prats*, 5, 37–41. [in Ukrainian].
45. Kuleshov, S. H. (2004). Elektronnyi dokument u systemi suchasnoho dilovodstva [Electronic document in the system of contemporary records management]. *Arkhivy Ukrainy*, 4–6, 50–53. [in Ukrainian].
46. Kuleshov, S. H. (2012). *Zahalne dokumentoznavstvo: navchalnyi posibnyk* [General field of document science: study guide]. Kyiv. [in Ukrainian].
47. Larin, M. V. (2015). Elektronnye dokumenty: voprosy teorii i praktiki [Electronic documents: issues of theory and practice]. *Vestnik RGGU. Seriya: Dokumentovedenie i arhivovedenie. Informatika. Zashhita informacii i informacionnaya bezopasnost*, 2, 53–63. [in Russian].
48. Levchenko, L. (2012). Proekt InterPares: vyrishennia problemy zabezpechennia zberezhnosti elektronnykh dokumentiv (mizhnarodnyi dosvid) [InterPares project: solving problems of ensuring the preservation of electronic documents (international experience)]. *Studii z arkhivnoi spravy ta dokumentoznavstva*, 20, 287–294. [in Ukrainian].
49. Levchenko, L. L. (2013). «Novi arkhivy» u retrospektyvi mizhnarodnoi diialnosti amerykanskykh arkhivistiv [«New archives» in the retrospective of American archivists' international activity]. *Istorychnyi arkhiv. Naukovi studii*, 10, 136–154. [in Ukrainian].
50. Levchuk, O. (2020). Arkhivni elektronni informatsiini resursy yak dzherelo istorychnoi informatsii [Archival electronic information resources as a source for historical information]. *Arkhivy Ukrainy*, 4, 52–70. [in Ukrainian].
51. Maistrenko, A. A. & Romanovskyi, R. V. (2018). Otsyfrovvuvannia arkhivnykh dokumentiv u zarubizhnykh krainakh: informatsiino-analitychnyi ohliad [Digitalizing archival documents in foreign countries: information and analytical review]. *Arkhivy Ukrainy*, 4, 64–87. [in Ukrainian].
52. Matiash, I. B. (2012). *Arkhivoznavstvo: metodolohichni zasady ta istoriia rozvytku* [Archival science: methodological foundations and the history of development]. Kyiv. [in Ukrainian].
53. Mitiukov, O. H. (1988). XI Mizhnarodnyi konhres arkhiviv u Paryzhi [The 11th International Congress of Archives in Paris]. *Arkhivy Ukrainy*, 6, 5–16. [in Ukrainian].
54. Onyschenko, O. S. et al (Ed.) (1996). Natsionalna arkhivna informatsiina systema «Arkhivna ta rukopysna Ukrainika» i kompiuteryzatsiia arkhivnoi spravy v Ukraini [National archival information system «Archival and manuscript Ukrainica» and computerization of archival affairs in Ukraine]. In *Informatyzatsiia arkhivnoi spravy v Ukraini: Suchasnyi stan ta perspektyvy: zbirnyk naukovykh prats* (Vol. 1). Kyiv. [in Ukrainian].
55. Marchenko, P. M. & Kovtaniuk, Yu. S. (Comps.) (2014). *Oblik elektronnykh informatsiinykh resursiv, shcho zberihaiutsia v Tsentralnomu derzhavnomu*

elektronnomu arkhivi Ukrainy. Instruksiiia [Accounting the electronic information resources that are preserved in the Central State Electronic Archives of Ukraine. The guidelines]. Kyiv. [in Ukrainian].

56. Palamarchuk, L. V. & Cherniatynska, Yu. H. (2018). Stazhuvannia ukrainskykh arkhivistiv u derzhavnykh arkhivakh Polschi [Ukrainian archivists' internship in Polish state archives]. *Arkhivy Ukrainy*, 5–6, 244–263. [in Ukrainian].

57. Paliienko, M. H. (2018). Mizhnarodne arkhivne spivrobotnytstvo: vid zarozhennia idei do realizatsii masshtabnykh proektiv u dobu informatsiinoho suspilstva (Do 70-richchia Mizhnarodnoi rady arkhiviv) [International archival cooperation: from idea emergence to large-scale projects implementation in the period of information society (Commemorating the 70th anniversary of the International Council of Archives)]. *Arkhivy Ukrainy*, 4, 49–63. [in Ukrainian].

58. Paliienko, M. H. (2016). Obraz arkhivu v suchasnomu naukovomu diskursi: mnozhynnist interpretatsii [The image of archives in contemporary scientific discussions: the multiplicity of interpretations]. *Arkhivy Ukrainy*, 4, 136–152. [in Ukrainian].

59. Paliienko, M. H. (2015). Rerezentatyvnist veb-saitiv arkhivnykh ustanov ta ikh rol u rozshyrenni dostupu do dokumentnoi informatsii [Representationism of archival institutions websites and their role in broadening access to document information]. Abstract of Papers '15: *Istoryko-kulturna spadshchyna: zberezhennia, dostup, vykorystannia: Mizhnarodna nauково-praktychna konfentsiia* (pp. 214–217). Kyiv. [in Ukrainian].

60. Papakin, H. V. (2012). Elektronna arkheohrafiia: novitnii napriam staroi nauky, ii skladovi ta stan doslidzhen [Electronic archaeography: contemporary subject area of the old science, its components and research status]. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia*, 2, 25–33. [in Ukrainian].

61. Kulikov, V. (2013). Digital history: stanovlennia, suchasnyi stan, perspektyvy [Digital history: establishment, current state of affairs, prospects]. *Spetsialni istorychni dystsypliny*, 21, 27–44. [in Ukrainian].

62. Poriadok roboty z elektronnyimi dokumentami u dilovodstvi ta ikh pidhotovky do peredavannia na arkhivne zberihannia, zatverdzhenyi nakazom Ministerstva yustytsii Ukrainy vid 11.11.2014 r. № 1886/5 [Order of work with electronic documents in records management and their preparation for relocation for archival preservation, approved by the Justice Ministry of Ukraine legislative act, dated 11 November 2014 № 1886/5]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/z1421-14#n24> [in Ukrainian].

63. Prykhodko, L. F. (2019). Zberezhennia tsyfrovoi kulturnoi spadshchyny – imperativ XXI stolittia (za dokumentami YuNESKO i Yevropeiskoho Soiuzu) [Preserving digital cultural heritage – the 21st-century imperative (on the example of UNESCO and European Union documents)]. *Arkhivy Ukrainy*, 2, 67–92. [in Ukrainian].

64. Pro dostup do publichnoi informatsii: Zakon Ukrainy vid 13.01.2011 r. № 2939-VI [On the access to public information: The Legislative Act of Ukraine, dated 13 January 2011 № 2939-VI]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text> [in Ukrainian].

65. Pro elektronni dovirchi posluhy: Zakon Ukrainy vid 05.10.2017 r. № 2155-VIII [On electronic trust services: The Legislative Act of Ukraine № 2155-VIII]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#Text> [in Ukrainian].

66. Pro elektronni dokumenty ta elektronnyi dokumentoobih: Zakon Ukrainy vid 22.05.2003 r. № 851-IV [On electronic documents and digital records management: The Legislative Act of Ukraine, dated 22 May 2003 № 851-IV]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text> [in Ukrainian].

67. Pro zatverdzhennia ta vprovadzhennia metodychnykh rekomendatsij «Zabezpechennia zberezhenosti elektronnykh dokumentiv Natsionalnoho arkhivnoho fondu»: Nakaz Derzhavnoi arkhivnoi sluzhby Ukrainy vid 13.02.2020 r. № 13 [On approving and implementing the methodological recommendations «Ensuring the preservation of National Archival Fond electronic documents»: the State Archival Service of Ukraine decree, dated 13 February 2020 № 13]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0013842-20#Text> [in Ukrainian].

68. Pro Natsionalnyi arkhivnyi fond ta arkhivni ustanovy: Zakon Ukrainy vid 24.12.1993 r. № 3814-XII [On the National Archival Fond and archival institutions: The Legislative Act of Ukraine, dated 24 December 1993 № 3814-XII]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3814-12#Text> [in Ukrainian].

69. Khromov, A. (2021). Publichny zvit Holovy Derzhavnoi arkhivnoi sluzhby Ukrainy Anatoliia Khromova pro robotu Ukrderzharkhivu, arkhivnykh ustanov i spetsialnykh ustanov strakhovoho fondu dokumentatsii u 2020 rotsi ta priorityty Ukrderzharkhivu na 2021 rik [Public report of Anatolii Khromov, head of the State Archival Service of Ukraine, on the activity of Ukrainian state archives, archival institutions and expert agencies of the documentation insurance fond in 2020 and Ukrderzharkhiv priorities for 2021]. *Arkhivy Ukrainy, 1*, 79–80. [in Ukrainian].

70. Stoian, P. F. (2013). Arkhivna systema Kanady i ii elektronni resursy: naukovo-metodychne zabezpechennia, intehratsiia ta udostupnennia informatsii [Archival system of Canada and its electronic resources: scientific and methodological maintenance, integration and access to information]. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia, 2*, 33–38. [in Ukrainian].

71. Stratehiia rozvytku arkhivnoi spravy na period do 2025 roku (proiekt) [The strategy of archival affairs development until 2025 (project)] (2020). *Arkhivy Ukrainy, 4*, 9–25. [in Ukrainian].

72. Sukalo, A. M. (2004). Arkhivna haluz Ukrainy v umovakh hlobalnoho informatsiinoho seredovyshcha [Archival affairs of Ukraine in the conditions of global information environment]. *Rukopysna ta knyzhkova spadschyna Ukrainy, 9*, 203–217. [in Ukrainian].

73. Tykhonov, V. Y. (2017) Arkhivnaya teoriya i arkhivy elektronnykh dokumentov [Archival theory and archives of electronic documents]. *Istoriya i arkhivy, 1*, 15–21. [in Russian].

74. Matiash, I. B., Voitsekhivska, I. N., Dubrovina L. A. et al (Ed.) (2008). *Ukrainska arkhivna entsyklopediia* [Ukrainian archival encyclopedia]. Kyiv. [in Ukrainian].

75. Upershe stvoreno elektronny pasport arkhivnoi ustanovy [The electronic passport of archival institution was created for the first time]. Retrieved from: <https://cutt.ly/fEtTY8b> [in Ukrainian].

76. Us, O. M. (2011). Dosvid arkhivnoho zberihannia elektronnykh dokumentiv ta elektronnykh informatsiinykh resursiv u Vilnii federalnii zemli Bavariia (FRN) [The experience of archival preservation of electronic documents and electronic information resources in Free State of Bavaria (FRN)]. *Arkhivy Ukrainy, 5*, 196–202. [in Ukrainian].

77. Filippova, L. Ya. (2018). Tsyfrovi arkhivy v suchasnomu suspilstvi: terminolohichni ta zmistovnyi aspekt [Digital archives in contemporary society: terminological and informative aspects]. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia*, 2, 6–11. [in Ukrainian].

78. Khromov, A. (2020). Portal «Arkhivy Yevropy» ta reprezentatsiia Ukrainy v yevropeiskomu prostori otsyfrovanooho kulturnoho nadbannia [Web-portal «Archives of Europe» and Ukraine's representation in European space of digital cultural heritage]. *Arkhivy Ukrainy*, 2, 7–16. [in Ukrainian].

79. Didukh, L. V., Zalietok, N. V. & Kovtaniuk T. M. (2018). *Tsyfrovyi fond korystuvannia dokumentamy Natsionalnoho arkhivnoho fondu: stvorennia, zberihannia, oblik ta dostup do noho: metodychni rekomendatsii* [Digital fond of using National Archival Fond documents: establishment, preservation, accountancy and access to it: methodological recommendations]. Kyiv. [in Ukrainian].

80. Cherniatynska Yu. H. (2018). Komplektuvannia arkhiviv dokumentamy v elektronii formi ta ikh zberihannia: istoriohrafia pytannia [Maintaining archives with electronic documents and their preservation: historiography of the issue]. *Arkhivy Ukrainy*, 1, 88–102. [in Ukrainian].

81. Chzhan, Kh. (2018). Proekty otsyfruvannia dokumentnoi kulturnoi spadshchyny Kytaiu [The project of document cultural heritage digitalization]. *Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii kultury. Seria: Sotsialni komunikatsii*, 53, 139–148. [in Ukrainian].

Yaroslav Kalakura

Doctor of Historical Sciences,
Professor of Department of Archival Science
and Special Branches of Historical Science,
Taras Shevchenko National University of Kyiv
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9007-4991>

Maryna Paliienko

Doctor of Historical Sciences, Professor,
Head of the Department of Archival Science
and Special Branches of Historical Science,
Taras Shevchenko National University of Kyiv
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9098-1142>

THE CONCEPTUALIZATION OF ELECTRONIC ARCHIVES IN THE CONTEXT OF DIGITALIZATION OF UKRAINIAN SOCIETY

Abstract. The purpose of this article is to clarify the subject matter of electronic archival studies as an innovative concept of archival science and practice, which has become a priority in the digital society, as well as plays a key role in researching the digitalization of archival affairs, scientific substantiation of electronic documents creation, establishing the electronic document management, e-governance,

digitalization of archival resources, along with the foundation and activity of electronic archives. The research methodology includes consistent adherence to the principles of interdisciplinarity and integrative scientific knowledge, historicism, continuity, comprehensiveness, as well as civilizational, synergistic, and systemic approaches with applying methods of analysis and synthesis, comparative studies, modeling, generalization of experience, expert assessments, social observations, and forecasts. **Scientific novelty.** The authors' interpretation of the subject field and functions of electronic archival science is highlighted from the scientific and research practice point of view; electronic archival science is outlined as a relatively separate field of knowledge and academic discipline with the specifics of didactic tasks. A significant place is given to the analysis of historical, scientific, and theoretical bases of electronic archival science, its subject and objects, source base, methods, and means of learning. Authors traced the specific characteristics of scientific knowledge application and its basic principles in the electronic field of archival studies, its history and current state of affairs, and revealed the research potential of electronic archival science, its scientific tools, and category apparatus. The research pays special attention to various concepts, such as digitalization of archives and records management, electronic document, electronic archives, electronic resource, electronic information, electronic management in archival studies, electronic communication. **Conclusions and prospects for further research.** The research outlines the national and foreign experience of electronic archival science conceptualization, its significance in the context of informatization and integration processes within the EU. Authors formulated several proposals for further development of theoretical, methodological, and didactic principles of electronic archival science as a field of scientific knowledge and academic discipline, innovative basis for computerization of archival practices, along with the modernization of educational programs for new generations of archivists and records managers.

Key words: electronic archival science; methodology; conceptualization; electronic archives; electronic document; electronic resource; digitization of archives; information technology.